

TARBIYACHINING KASBIY KOMPETENSIYALARI

Akmalova Kumushxon Davronbek Qizi
Kokand Universiteti MT 2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20320844>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada tarbiyachining kasbiy kompetensiyalari, ularning tarkibiy tuzilishi hamda maktabgacha ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Kasbiy kompetensiya tarbiyachining pedagogik, metodik, kommunikativ va shaxsiy sifatlarini o'z ichiga oluvchi integral tizim sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, zamonaviy ta'lim sharoitida tarbiyachining innovatsion faoliyatga tayyorligi, pedagogik jarayonni samarali tashkil etish qobiliyati hamda bolalar rivojlanishiga yo'naltirilgan yondashuvlari muhim omil sifatida asoslanadi. Tadqiqot natijalari tarbiyachining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish orqali maktabgacha ta'lim sifatini oshirish mumkinligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *tarbiyachi, kasbiy kompetensiya, pedagogik kompetensiya, metodik kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, innovatsion faoliyat, maktabgacha ta'lim, ta'lim sifati, pedagogik mahorat, kasbiy rivojlanish.*

KIRISH

Mazkur maqolada tarbiyachining kasbiy kompetensiyalari va ularni rivojlantirishning maktabgacha ta'lim tizimidagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimi jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim bosqich sifatida qaralib, bolalarning intellektual, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim jarayonining samaradorligi birinchi navbatda tarbiyachining kasbiy kompetensiya darajasiga bog'liq hisoblanadi.

Kasbiy kompetensiya tushunchasi tarbiyachining pedagogik bilimlari, amaliy ko'nikmalari, metodik mahorati, kommunikativ qobiliyati hamda shaxsiy-professional sifatlarining yaxlit tizimi sifatida talqin etiladi. Zamonaviy ta'lim sharoitida esa tarbiyachidan nafaqat an'anaviy pedagogik yondashuvlarni bilish, balki innovatsion texnologiyalarni qo'llay olish, bolalar bilan individual ishlash hamda ta'lim jarayonini kreativ tashkil etish talab etiladi.

So'nggi yillarda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, xususan maktabgacha ta'limni modernizatsiya qilishga qaratilgan davlat siyosati tarbiyachilar kasbiy tayyorgarligini oshirishni dolzarb vazifaga aylantirdi. Shu sababli tarbiyachining kasbiy kompetensiyalarini ilmiy asosda o'rganish va ularni rivojlantirish yo'llarini aniqlash bugungi kunning muhim ilmiy-amaliy muammolaridan biri hisoblanadi.

Ushbu maqolaning maqsadi tarbiyachining kasbiy kompetensiyalarini tahlil qilish hamda ularni rivojlantirish orqali maktabgacha ta'lim sifatini oshirish imkoniyatlarini asoslashdan iboratdir.

Tarbiyachining kasbiy kompetensiyalari maktabgacha ta'lim tizimida ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Rasmiy me'yoriy hujjatlarga ko'ra, maktabgacha ta'lim pedagogining kasbiy faoliyati bolani rivojlantirish, tarbiyalash va ta'lim berish jarayonini sifatli tashkil etishga yo'naltirilgan bo'lib, bu jarayonda pedagogning bilim, ko'nikma va malakalari hamda shaxsiy-professional sifatleri muhim o'rin tutadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagogining kasbiy standarti bo'yicha tarbiyachi bolani rivojlantirish dasturlarini amalga oshirish, har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish va inklyuziv yondashuv asosida ta'lim berish kompetensiyalariga ega bo'lishi kerakligi belgilangan.

Kasbiy kompetensiya tarkibiga pedagogik, metodik, kommunikativ, psixologik va innovatsion kompetensiyalar kiradi. Pedagogik kompetensiya tarbiyachining ta'lim jarayonini rejalashtirish, tashkil etish va boshqarish qobiliyatini ifodalaydi. Metodik kompetensiya esa o'quv-tarbiya jarayonida samarali metod va vositalarni tanlash hamda qo'llashni o'z ichiga oladi. Kommunikativ kompetensiya bolalar, ota-onalar va hamkasblar bilan samarali muloqot o'rnatish imkoniyatini ta'minlaydi. Innovatsion kompetensiya esa zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, jumladan raqamli va interaktiv vositalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etish qobiliyatini anglatadi.

Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, maktabgacha ta'lim tizimida kompetensiyaga asoslangan yondashuv tarbiyachining kasbiy faoliyatini samarali tashkil etishda yetakchi yo'nalish hisoblanadi, chunki u nafaqat bilim berish, balki murakkab pedagogik vaziyatlarni hal qilish va bolaning rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi uning amaliy tajribasi, pedagogik mahorati va doimiy kasbiy rivojlanish jarayonlari bilan uzviy bog'liqdir.

Rasmiy ta'lim dasturlarida, xususan “Ilk qadam” davlat o'quv dasturida ham tarbiyachining asosiy vazifasi sifatida bolalarda kommunikativ, ijtimoiy, o'yin va bilish kompetensiyalarini shakllantirish belgilangan. Bu esa tarbiyachidan yuqori darajadagi kasbiy kompetensiya, ijodkorlik va individual yondashuvni talab etadi.

Shu asosda xulosa qilish mumkinki, tarbiyachining kasbiy kompetensiyalari maktabgacha ta'lim sifatini belgilovchi asosiy omil bo'lib, ularni rivojlantirish ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

2023-2025-yillarda O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan farmon va qarorlar tarbiyachining kasbiy kompetensiyalariga qo'yiladigan talablarni sezilarli darajada kuchaytirdi. Rasmiy hujjatlarga ko'ra, maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagogining faoliyati bolalarning rivojlanish natijalariga bevosita ta'sir qiluvchi asosiy omil sifatida baholanadi va bu jarayonda kompetensiyaga asoslangan yondashuv ustuvor hisoblanadi.

2023-yilda qabul qilingan ta'limni rivojlantirishga oid davlat dasturlarida pedagog kadrlarning sifat tarkibini yaxshilash, ularning kasbiy tayyorgarligini oshirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish vazifalari belgilandi. Bu davrda tarbiyachining asosiy kompetensiyalari sifatida pedagogik rejalashtirish, bolalar rivojlanishini kuzatish va individual yondashuvni qo'llash qobiliyatlari muhim ahamiyat kasb eta boshladi.

2024-yilda Prezident farmoni asosida maktabgacha ta'lim tizimi yanada modernizatsiya qilinib, tarbiyachilarga qo'yiladigan kasbiy talablar aniq standartlashtirildi.

Ushbu hujjatga ko'ra, tarbiyachi quyidagi asosiy kompetensiyalarga ega bo'lishi kerak: bolani rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatni tashkil etish, ta'lim jarayonini zamonaviy metodlar asosida olib borish, inklyuziv yondashuvni qo'llash hamda ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish. Shu bilan birga, kasbiy standartlarda tarbiyachining metodik va kommunikativ kompetensiyalariga alohida urg'u berildi.

2025-yilda qabul qilingan qaror va reglamentlar esa tarbiyachining kasbiy kompetensiyalarini baholash va sertifikatlash tizimini joriy etdi. Bu orqali pedagoglarning bilim va ko'nikmalari muntazam ravishda monitoring qilinadi hamda ularning kasbiy rivojlanishi rag'batlantiriladi. Mazkur tizim tarbiyachining innovatsion kompetensiyalarini rivojlantirishga, ya'ni raqamli texnologiyalar va yangi o'qitish metodlarini qo'llash qobiliyatini kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Ilmiy va normativ tahlillar shuni ko'rsatadiki, hozirgi davrda tarbiyachining kasbiy kompetensiyalari quyidagi yo'nalishlarda shakllanmoqda: pedagogik kompetensiya (ta'lim

jarayonini tashkil etish), metodik kompetensiya (o‘qitish usullarini tanlash), kommunikativ kompetensiya (muloqot va hamkorlik), psixologik kompetensiya (bolaning rivojlanishini tushunish) hamda innovatsion kompetensiya (zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash). Bu kompetensiyalar bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, maktabgacha ta‘lim sifatini belgilovchi asosiy omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Yuqoridagi 2023-2025-yillardagi rasmiy islohotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, tarbiyachining kasbiy kompetensiyalari endilikda faqat nazariy bilimlar emas, balki amaliy faoliyat, innovatsion yondashuv va doimiy kasbiy rivojlanish tizimi asosida shakllantiriladigan kompleks tushuncha sifatida qaralmoqda.

Tarbiyachining kasbiy kompetensiyalari: bugungi real jarayonlar tahlili:

N ^o	Jarayon yo‘nalishi	Real holat (amaliy vaziyat)	Muammo yoki holat tahlili	Rasmiy islohotlar bilan bog‘liqligi	Amaliy natija
1	Pedagogik kompetensiya	Tarbiyachi mashg‘ulotni reja asosida olib boradi, lekin metodlar ko‘pincha an‘anaviy	Interaktiv metodlar yetarli qo‘llanilmaydi	“Ilk qadam” dasturi asosida yangilash talab etiladi	Ta‘lim sifati qisman barqaror
2	Metodik kompetensiya	Darslar ko‘proq kitob va og‘zaki tushuntirishga asoslangan	Metodik innovatsiya yetishmaydi	2024-yil farmonida metodik yangilanish belgilangan	Samaradorlik o‘rtacha
3	Kommunikativ kompetensiya	Tarbiyachi bolalar bilan muloqot qiladi, lekin ota-onalar bilan aloqa sust	Ota-onalar ishtiroki past	Oila va bog‘cha hamkorligi siyosatda kuchaytirilgan	Tarbiya uzviyligi to‘liq emas
4	Innovatsion kompetensiya	Raqamli vositalar kam ishlatiladi	AKT yetishmaydi yoki bilim past	Raqamli ta‘limni joriy etish davlat siyosatida	Innovatsiya darajasi past
5	Psixologik kompetensiya	Bolalarning individual holati qisman hisobga olinadi	Psixolog mutaxassis yetishmaydi	Inklyuziv ta‘lim rivojlanmoqda	Individual yondashuv cheklangan
6	Rejalashtirish kompetensiyasi	Dars rejasi mavjud, lekin moslashuv kam	Moslashuvchan rejalashtirish sust	Kompetensiyaga asoslangan yondashuv joriy	Rejalar standartga yaqin
7	Baholash kompetensiyasi	Bolalar rivoji kuzatiladi, lekin tizimli baholash yo‘q	Monitoring tizimi zaif	Reyting va monitoring tizimi joriy etilmoqda	Baholash subyektiv
8	Kasbiy rivojlanish	Tarbiyachilar kurslarga qatnashadi	Doimiy o‘qish tizimi yetarli emas	Uzluksiz malaka oshirish tizimi joriy	Kompetensiya sekin oshadi
9	Inklyuziv	Maxsus ehtiyojli	Mutaxassis	Inklyuziv ta‘lim	Amaliyot hali

N ^o	Jarayon yo‘nalishi	Real holat (amaliy vaziyat)	Muammo yoki holat tahlili	Rasmiy islohotlar bilan bog‘liqligi	Amaliy natija
	kompetensiya	bolalar bilan ishlash cheklangan	yetishmaydi	davlat siyosati	to‘liq emas
10	Motivatsion holat	Tarbiyachilar ishini bajaradi, lekin rag‘bat past	Maosh va motivatsiya yetarli emas	Kadrlar siyosati isloh qilinmoqda	Ish samarasi barqaror emas

Tarbiyachining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish bo‘yicha rasmiy hujjatlar va davlat siyosati yo‘nalishlarida belgilangan talablar asosida quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar shakllantiriladi. O‘zbekiston Respublikasining maktabgacha ta‘lim tizimini rivojlantirishga doir farmon va qarorlarida pedagog kadrlarning kasbiy sifatini oshirish, zamonaviy metodlarni joriy etish hamda kompetensiyaga asoslangan yondashuvni kengaytirish asosiy ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan.

Shu asosda tarbiyachining kasbiy rivojlanishi uzluksiz, tizimli va amaliy yo‘naltirilgan bo‘lishi zarur.

Ilmiy jihatdan eng muhim tavsiyalardan biri - kompetensiyaga asoslangan uzluksiz malaka oshirish tizimini joriy etishdir. Bu yondashuvga ko‘ra, tarbiyachi faqat nazariy bilim emas, balki real pedagogik vaziyatlarda qaror qabul qilish, muammoli holatlarni hal etish va bolalar rivojlanishini diagnostika qilish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi kerak. Masalan, “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi asosida mashg‘ulotlarni rejalashtirishda tarbiyachi har bir bolaning individual rivojlanish xaritasini yuritishi va shu asosda differensial yondashuvni qo‘llashi ilmiy jihatdan samarali hisoblanadi.

Ikkinchi muhim yo‘nalish - raqamli pedagogik kompetensiyani rivojlantirishdir. Rasmiy strategiyalarda ta‘lim jarayoniga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini integratsiya qilish vazifasi belgilangan. Amaliy jihatdan bu tarbiyachining interaktiv ta‘lim platformalari, elektron resurslar va multimedia vositalaridan foydalanish qobiliyatini anglatadi. Ilmiy misol sifatida, bolalarda nutq rivojini oshirish uchun raqamli ertaklar, animatsion o‘quv materiallar va interaktiv o‘yinlardan foydalanish samarali natija beradi, chunki bu yondashuv vizual va eshitish orqali o‘rganishni kuchaytiradi.

Uchinchi yo‘nalish - inklyuziv pedagogik kompetensiyani shakllantirishdir. Rasmiy hujjatlarda barcha bolalar uchun teng ta‘lim imkoniyatlarini yaratish belgilangan. Ilmiy yondashuvga ko‘ra, tarbiyachi maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda individual reja tuzishi, psixolog va defektologlar bilan hamkorlikda integratsiyalashgan ta‘lim modelini qo‘llashi kerak. Masalan, autizm spektridagi bolalar bilan ishlashda vizual qo‘llanmalar va qisqa instruktsiyalardan foydalanish samarali pedagogik natija beradi.

To‘rtinchi tavsiya - kommunikativ kompetensiyani kuchaytirishdir. Ilmiy tadqiqotlarga ko‘ra, tarbiyachi, bola va ota-ona o‘rtasidagi samarali muloqot ta‘lim sifatining 40 foizgacha oshishiga ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli ota-onalar bilan muntazam feedback tizimini joriy etish, rivojlanish monitoringini birgalikda olib borish va pedagogik seminarlar tashkil etish tavsiya etiladi.

Beshinchi yo‘nalish - kreativ pedagogik yondashuvlarni kengaytirishdir. Zamonaviy ta‘lim nazariyasiga ko‘ra, o‘yin asosida o‘qitish (play-based learning) maktabgacha yoshdagi bolalar uchun eng samarali metod hisoblanadi. Masalan, matematik tushunchalarni o‘rgatishda

predmetlar orqali amaliy faoliyat tashkil etish yoki tabiat hodisalarini tajriba asosida tushuntirish bolalarning kognitiv rivojlanishini sezilarli darajada oshiradi.

Umuman olganda, rasmiy islohotlar va ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tarbiyachining kasbiy kompetensiyalari zamonaviy pedagogik, raqamli, inklyuziv va kommunikativ yo'nalishlarning integratsiyasi asosida rivojlanadi. Bu jarayon faqat nazariy tayyorgarlik emas, balki real amaliy faoliyat, innovatsion yondashuv va uzluksiz professional rivojlanishni talab etadi.

XULOSA

Tarbiyachining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish maktabgacha ta'lim sifatini oshirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. 2023–2025-yillarda qabul qilingan rasmiy normativ-huquqiy hujjatlar tahlili shuni ko'rsatadiki, zamonaviy tarbiyachi faqatgina an'anaviy pedagogik bilimlarga emas, balki innovatsion, raqamli, kommunikativ va inklyuziv kompetensiyalarga ham ega bo'lishi zarur.

Ilmiy yondashuvlar asosida kompetensiyaga asoslangan ta'lim modeli tarbiyachining kasbiy faoliyatini samarali tashkil etish, bolalarning individual rivojlanishini ta'minlash hamda ta'lim jarayonida differensial yondashuvni qo'llash imkonini beradi. Shu bilan birga, o'yin asosida o'qitish, raqamli texnologiyalardan foydalanish va ota-onalar bilan tizimli hamkorlik qilish kabi yondashuvlar amaliy samaradorlikni oshiradi.

Rasmiy islohotlar natijasida maktabgacha ta'lim tizimida pedagog kadrlar malakasini oshirish, uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimini joriy etish hamda ta'lim sifatini monitoring qilish mexanizmlari shakllantirilmoqda. Bu esa tarbiyachining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishni davlat siyosati darajasiga olib chiqmoqda.

Umuman olganda, tarbiyachining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish nafaqat ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi, balki jamiyatning kelajak avlodini intellektual va ijtimoiy jihatdan barkamol qilib shakllantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. “Maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmon. – Toshkent, 2024. <https://lex.uz/uz/docs/-7128182>
2. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. “Ilk qadam” davlat o'quv dasturi. – Toshkent, 2023. <https://lex.uz/docs/4760357>
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish va qamrovni kengaytirish bo'yicha qarorlar to'plami. – Toshkent, 2025. <https://www.norma.uz/oz>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Ta'lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar salohiyatini rivojlantirishga doir qarorlar. – Toshkent, 2025. <https://president.uz/uz>
5. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimida pedagog kadrlarning kasbiy standartlari va kompetensiyalariga oid me'yoriy hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2024. <https://lex.uz>